

Emberszív és pokol

1935-ben született Budapesten. Író, festő, műfordító.

„Nem kerülök én már a pokolba, / A pokol itt van, ahol élek”, írta egykor egy japán buddhista költő. Ez a vers, távolról sem kicsi, épphogy nem *versike*, bűbájos igazmondásában pesszimistának sem nevezhető; a gondolatok ökonomikus párosítása által vigasztal és erőt ad. Rejtett humora, ez a gyöngéd buddhista ironia, helyünket, egy sötétlő névvel megnevezve, egyúttal valamely ismeretlen, *talán* vagy *szinte* nem is létező fényforrás közelébe emeli.

Evtizedek óta kapaszkodom ebbe a versbe, nem azért, hogy azt hihessem, ennél rosszabb helyre már nem kerülhetek (bizony kerülhetek, sőt ez a hely is évről évre iszonyúbb), hanem hogy *ennek a helynek* a jellemzésével megvidámítsa szívemet. Az önáltatás, ha segített valaha is, ma már semmit sem ér.

A drámai keresztény gondolkodáshoz képest a buddhista szürkébb és szerényebb, viszont mindenre egyetemlegesen kiterjed.

„Szálla alá poklokra”, mondja a keresztény szó; ugyanoly mély és megkapó mondat, mint a buddhista költőé, térszemléletében azonban mintha különbözne tőle. Feltételez egy fényvilágot, vagy egy fénylő lényt, egy istent, magát az Istent, a Fiút, aki a Magasságból, az Égből leszáll — hová? nem is ide hozzánk, akkor már, hanem egy meghatározott, többé-kevésbé körülírható metafizikai helyre: azokhoz az ókori lelkekhez, akik — bizonyos leírások szerint — az isteni léttel való kapcsolatukat tulajdonképp önhibájukon kívül elveszítették, s a halál és az elmúlás abszolút nyűgözetében, az állandó megsemmisülés pontjában tengenek. A Gilgames-eposz, az Ószövetség számos helye, a görög eposzok, a római irodalom híven leírják ezt a rémületes éjszakát, amely nem egyszerűen a lélek, hanem magáé a Lété. Keresztény hitünk szerint a Krisztus ezeket a személyeket (vagy lelkeket, akármiket), élükön Ádám apánkkal és Éva anyánkkal a Seolból, a pokol előcsarnokából kiszabadította.

Nagyszerűen ábrázolja ezt az eseményt a velencei Szent Márk-templom egyik mozaikja. Az arany háttér maga az Ég, amely a pokolba, úgy látszik, már behatolt — a hagyományosan barlangként képzelt pokol oldalfalai és teteje már nincsenek meg. Krisztus ruhája is arany (csak sötétkék és barnászvörös benne a redővetés), keresztje is sötétbarna és arany; monumentális alakjának ilymód az arany háttérrel részben egyesülő, részben tőle elkülönülő rajzi jellege a gondolat elvont erejét jeleníti meg. Krisztus valósággal kirántja a térdre hullott, tehetetlen, de láthatólag igyekvő Ádámot a mélyből; az Ádám mögött álló Éva talán nem véletlenül emlékeztet Máriára. Krisztus meztelen lába alatt a Sántán okkerzölden sötétlő alakja a sötétzöld talajjal szinte egybeol-

vad; mihelyt azonban, hosszas kutakodás után, fölfedezzük, egy antikizáló alakra ismerünk rá. Nem lázadó, nem gőgös — szomorú; a kései interpretátor, a maga helyéről, joggal képzei úgy, hogy a kései ókor spirituális reménytelenségének megtestesítője ő.

Azon, ugyebár, akkor túljutottunk, a Krisztus Jézus hatalmával jutottunk rajta túl, új kor virradt ránk, mint a ma már megintcsak régi himnuszok ujjongva mondták; de ugyanaz a kései-antik reménytelenség, az átláthatatlan hitetlenség, hogy el ne találjuk bízni magunkat, újra itt van a nyakunkban, ki se látni belőle.

Már-már úgy fest a helyzet, mintha a régi pokol szép lassan felszivárgott volna a Föld felszínére; eleinte csak úgy *szivárgott*, most már, jóideje, egyre nagyobb vulkáni kitörésekben keres helyet magának a fenti világban.

Igaz, ily módon beszélve mintha összekevernénk kétféle poklot, a későantik hitetlenségét, a semminek-semmi-értelme poklát a Földre és a Földön élő lényekre lesújtó csapások poklával (nemcsak Danténál vannak a Pokolnak egyre iszonyúbb körei, a buddhisták is sokféle pokolról tudnak) — látnivaló azonban, hogy ezek igazából feltételezik egymást.

Mitikusan azt is lehetne mondani, hogy az alvilág legyőzött szörnyei, kiűzve onnan, feljöttek a Föld felszínére, és létrehoznak itt most egy halotti világot: a nekrofilia világát, az energia és az analízis bálványozását, a szeretet szigorú tényeken alapuló megsemmisítését, a csupa fém, csupa műanyag tájat. Láthatjuk azonban a dolgot úgy is, hogy a pokol minden korban másféle feladatokkal lát el minket, mert maga is azt szeretné, ha legyőznénk: maga a pokol is várja az Isten fiainak megjelenését.

Ezek pedig az Írás szerint is csak mi lehetnénk.

Főnti fényvilágokról, alászállásokról egyébként a buddhista könyvek is tudnak (különös, hogy ezeket a viszonylag könnyen hozzáférhető szövegeket a kereszténység nem ismeri), *A változások könyve*, a *ji king* pedig a maga egészében ennek az alászállásnak az ábrázolására épül — három, hangulatában talán különböző szellemvilágnak ugyanaz az áldozati út a fő mozdulata.

Egy hosszú könyvet szántam arra, tizenkét év munkáját, megmutatni, a *ji king* miként tárja eléink az Égnek és a fénynek ezt az alászállását és egy titokzatos emberrel, Ki hercegével való egyesülését (munka közben jöttem rá a dologra): a „kínai evangéliummal” való találkozás életem legmegrendítőbb tapasztalatai közé tartozik. A két történet, a bibliai és a kínai, látnivalóan *ugyanaz*, miközben távolról sem *egyformák* — Ki hercege például egyáltalán nem istenember; nem azon mítoszok egyikéről van szó, amikkel Jézus Krisztus történetét oly gyakran összehasonlították, inkább olyasmiről, amit a lét matematikájának lehetne nevezni. A négy evangélium és a *ji king* (egyébként mindenestül más szellemi és stílusstartományokban) egymást értelmezik; e párhuzam alkalmas lehetne arra, hogy a sötétségbe való áldozati alá-

szállást s a szenvedéstörténeten át a fénybe való visszatérést („*Ki herceg jövődölése / Nem alszik ki a fény*”) mint az élet alapstruktúráját sejtesse meg velünk.

Amilyen hatalmas történet ez, annyira ismeretlen, nemcsak Európában (amely e hiány miatt bizvást provinciálisnak nevezhető), hanem, úgy nézem, Kínában is (amely, ennyiben, önnön provincializmusa volna); Kínában nem volt olyan egyház (a dolog lényegénél fogva talán nem is lehetett), amely e kínai evangéliumot (ha stílustalan is itt e szó, lényege szerint helyén való) tanításának központjába helyezte volna. Ha akadtak volna olyan kínai ismerői, akik a hallatlanul jószándékú és művelt jezsuita hittérítőkkal megbeszélhették volna a dolgot, a 19. és 20. s az egyelőre ugyanolyan gyászosnak ígérkező 21. század történelme talán másként alakul. De hát ezek csak történelmietlen ábrándozások, és így e titokzatos párbeszéd elmaradása pusztán arra példa, hogy általában nem tudjuk, miről beszélünk, amikor beszélünk.

A buddhista-keresztény párhuzam valami más, és most inkább arra fordítom figyelmemet. Itt a Föld titkához érkezünk, ahhoz a kérdéshez, hogy micsoda egyáltalán a Föld. Valóban az a jelentéktelen pont a Mindenségben, amelynek a tudomány tanítja? Micsoda a földi teremtés, nem csupán az embervilág, hanem az ember az állat- és növényvilággal együtt? Krisztus, midőn alá szállt, alá a Földre és aztán a sírba, s aztán a Földön föltámadott, a Föld testével egyesült akkor, az egésszel, teste a búza és vére a bor, de mit tudtunk mi ezzel kezdeni? Mit kezdünk ezzel az utóbbi évszázadokban? Az a nézet, hogy Istent egyedül az egyes lelkek üdvössége érdekelné és kész, pusztán annak a ténynek a takargatására való, hogy a feltámadott Úr testét folyamatosan meggyalázzuk. Az úgynevezett ökológiai krízis egyúttal a legmélyebb spirituális katasztrófa is.

Persze, persze, az élő, rendesen megtestesült földi emberekről ugyanannyira szó van, az ő szenvedéseiket kétségbe vonni egyébként sem lehetni. De ezek a szenvedések nem választhatók el a többiekétől: először is az abortált magzatokéitól, akik ugyanannyira emberek, mint bármely háziasszony, gépkocsivezető és miniszter, aztán pedig — de nem *másodsorban*, mert Isten szemében nincsenek kicsinyek és nagyok — a teljes állat- és növényvilágétól, attól a kintől, tűztől és gyötrelemtől, amelyet a mostanára ördögvilággá vált embervilág zúdít rájuk.

El tudjuk-e képzelni, akár csak feltevészerűen is, hogy az az Isteni lény, a Fiú, az Ige, aki által és akire nézve teremtettek mindennek, e Kozmikus Valóság minden egyes földi élet, földi halál sötét kijáratában ott áll *valamiképpen*, magához fogadva mindegyiket, növényt, embert, állatot annak a minemúsége szerint, azzal a minden gyermekét egyaránt szerető anyai szeretettel, amelyet egykor nyíltan megnevezett, midőn tyúkanyóhoz hasonlította önmagát? S ha ebben nem hiszünk, ha ezt elképzel-

ni sem tudjuk, képesek vagyunk-e viszont a japán buddhista költő halálra rémült együttérzésére? Nem ez a riadalom vezetne-e akkor a Fiúisten alászállásának mélyebb megértésére?

PAUL CLAUDEL

A fügefa

Francia költő, író (1868–1955). Részlet a szerző *Connaissance de l'Est* (A Kelet megismerése) című művéből. További részleteket közlünk az augusztusi számunkban.

A fügefa vontat.

Ez az óriás, akárcsak indiai fivére, nem a földbe markol kezével, hanem válla mozdulatával terpeszti szét gyökereit, akár valami láncköteget. Törzse még mindössze néhány lányira emelkedik a talaj fölé, s ő máris kínlódva vonszolja tagjait, mintha csak egy kötélcsomót húzna felfelé. A szörny lassan nyújtózva nekifeszül, minden mozdulata erőtől duzzad, olyan keményen dolgozik, hogy durva kérge meghasad, izmai kitüremkednek a bőr alól. Szagat, húz, gyürkőzik, csipője és válla megcsavarodik, térdhajlata ellazul, majd recseg-ropog és megemelkedik, fel-le járó karjai mintha ki akarnák szabadítani a testet rugalmas béklyóiból. Olyan, akár az egymásba csavarodott pítónok, vagy mint egy hidra, mely végsőkig elszánt igyekezettel szagatja ki magát a földből. A fügefa mondhatni a mélység terhét rángatja fölfelé, és tartja feszülő tagjaival.

A szegény nép tiszteli, minden falu elején ott áll, mint árnyas lombruhába öltözött pátriárka. Lábánál kis adomány-hamvasztó kemence áll, s még törzsére vagy ághajlataiba is oltárt vagy kőszobrocskát erősítenek. Ő a hely tanúja, a föld uralkodója, aki gyökereinek serege által hatalmas alá vonja a talajt, aki kitart mindvégig, bármerre is forogjon árnyéka, maradjon bár magára sarjadékaival, gyűljön bár össze az esti órákban szenvedő, erdőnyi terebélye, görnyedő arany gerince alatt, a boltozatán átsűrődő rózsaszín holdfénynél zsinatolni a falu népe. Ő a kolosszus, aki minden egyes percet elpergett évszázadaihoz ragasztva makacsul emeli láthatatlan terhét.

Minden mitológia helyt adott ama hősök tiszteletének, akik vízzel láttak el valamely vidéket, s a sziklatömböt meghasítva felnyitották a forrás eltömődött száját. A fügefa efféle növényi Herkules, aki mozdulatlan méltóságában valósággal önnön művének emlékoszlopa. Ő lenne talán az a leláncolt szörnyeteg, aki legyűri a fukar föld ellenállását, aki túlcorduló forrást fakaszt, akinek köszönhetően fű sarjad a messzeségben, és a víz egyenletes magasságban önti el a rizstáblákat? Csak áll és vontat.

Lackfi János fordítása